

**ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ХҮҮХДИЙГ ТЭГШ ХАМРУУЛАН СУРГАХ ҮНЭЛГЭЭ БА
АНГИЛАЛ: ОЛОН УЛСЫН ЗӨВЛӨМЖ БА ЯПОН УЛСЫН ТУРШЛАГА**

(Харьцуулсан судалгаа)

*Ц.Норовдондог (Ph.D),
Д.Амаржаргал (Ph.D), Б.Батцэцэг*

АГУУЛГА

УДИРТГАЛ

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

НЭГ. ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ХҮҮХДИЙГ ТЭГШ ХАМРУУЛАН СУРГАХ ҮНЭЛГЭЭ БА
АРГАЧЛАЛЫН ТАЛААРХ ОЛОН УЛСЫН ЗӨВЛӨМЖ, ТУРШЛАГА

- 1.1. Тэгш хамруулан боловсрол олгох тусгай хэрэгцээтэй хүүхдийг тодорхойлох олон улсын туршлага
- 1.2. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд тэгш хамруулан боловсрол олгох үнэлгээ, ангиллын талаарх олон улсын байгууллагын зөвлөмж
- 1.3. Боловсролын тусгай хэрэгцээг тодорхойлох олон улсын нийтлэг хэлбэрүүд
- 1.4. Олон улс дахь боловсролын тусгай хэрэгцээг тодорхойлох аргачлалууд
- 1.5. Үйл ажиллагаа, Хөгжлийн бэрхшээл ба Эрүүл мэндийн олон улсын ангилал
- 1.6. НҮБ-ын Хүүхдийн Сан, Вашингтон группээс гаргасан Хөгжлийн бэрхшээлийн статистик ба хүүхдийн үйл ажиллагааны модуль
- 1.7. ЭЗХАХБ-ын хүүхдийн хөгжлийн ангиллын систем
- 1.8. Үнэлгээ хийх субъект

ХОЁР. ЯПОН УЛСЫН ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ХҮҮХДИЙН ХӨГЖЛИЙГ ҮНЭЛЭХ,
АНГИЛАХ ТУРШЛАГА БА ЗОХИЦУУЛАЛТ

- 2.1.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд боловсрол олгож буй тогтолцоо
- 2.2.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг дэмжих төвүүд
- 2.3.Мэргэжлийн үнэлгээний хороо
- 2.4.Үнэлгээ хийх процесс

АШИГЛАСАН ЭХ СУРВАЛЖ

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

УДИРТГАЛ

Судалгааны захиалгаар “**Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг тэгш хамруулан сургах үнэлгээ ба ангилал: Олон улсын зөвлөмж ба Япон Улсын туршлага**” сэдэвт судалгааны ажлыг Парламентын судалгаа, сургалтын хүрээлэнд гүйцэтгэв.

Судалгааны зорилго: Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг тэгш хамруулан сургахад ашиглах үнэлгээ ба ангиллын талаарх олон улсын байгууллагуудаас гаргасан зөвлөмж, зохицуулалтын хэм хэмжээ болон энэ чиглэлд сайн жишиг тогтоосон хэмээн хүлээн зөвшөөрөгдсөн Япон Улсын туршлагыг судлах.

Судалгааны хүрээ: Энэхүү судалгаанд тэгш хамруулан боловсрол олгох тусгай хэрэгцээ шаардлагатай хүүхдийг тодорхойлох, үнэлгээ ба ангилал хийхтэй холбоотой олон улсын туршлагыг судалж, хөгжлийн түвшин доогуур орнуудын энэ талаарх нөхцөл байдлыг сайжруулах чиглэлээр олон улсын байгууллагаас гаргасан зөвлөмжийг тоймлон оруулсан болно. Мөн боловсролын тусгай хэрэгцээг тодорхойлох олон улсын нийтлэг хэлбэрүүд болон аргачлалуудыг судлав. Захиалагчийн хүсэлтээр Япон Улсын хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг тэгш хамруулан сургахад ашигладаг үнэлгээ ба ангилал, түүнийг зохицуулах тогтолцоог судалж, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн хөгжлийн онцлогийг үнэлэх үнэлгээний хуудсыг жишээ болгон тоймлон оруулав.

Судалгааны бүтэц: Судалгааны тайлан хоёр бүлэгтэй бөгөөд Нэгдүгээр бүлэгт, олон улсын зөвлөмж, тэгш хамруулах боловсрол олгоход тусгай хэрэгцээ шаардлагатай хүүхдийг тодорхойлох олон улсын зөвлөмж ба туршлага, Хоёрдугаар бүлэгт, Япон Улсын хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн хөгжлийн үнэлгээ ба ангиллын талаарх туршлага, түүнд холбогдох зохицуулалтын талаар судлав.

Түлхүүр үг: Хүүхдийн хөгжлийн бэрхшээл, тэгш хамруулан сургах, тусгай хэрэгцээт боловсрол, тусгай хэрэгцээт боловсролын үнэлгээ ба ангилал

Keywords: Child disability, special education needs, equal public education, assessment and identification of special education needs

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

Тусгай хэрэгцээт хүүхдийг тодорхойлох олон улсын зөвлөмж: Улс орнуудад тусгай хэрэгцээт боловсрол шаардлагатай хүүхдийг тодорхойлох асуудал нийтлэг байдлаар тогтоогүй байгаа нь хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх олон нийтийн ялгаатай ойлголт, оношилгоо, үнэлгээ, үүнийг шийдвэрлэх нөөц бололцоо хязгаарлагдмал, бэлтгэгдсэн чадварлаг мэргэжилтнүүд хангалтгүй байдагтай холбоотой гэж үзэж байна.

Эдийн Засгийн Хамтын Ажиллагаа, Хөгжлийн Байгууллагаас (ЭЗХАХБ-OECD) тодорхойлохдоо хүүхдэд боловсрол олгоход ямар нэгэн нэмэлт эх үүсвэр шаардагдаж байгаа бол тусгай хэрэгцээт боловсрол шаардлагатай хүүхэд гэж үзнэ гэжээ. Үүнийг дараах 3 төрөлд ангилж байна. Үүнд:

- 1) хөгжлийн бэрхшээлтэй буюу эмнэл зүйн ангиллаар бие махбодын эмгэгээс үүдэлтэй хөгжлийн бэрхшээл;
- 2) хязгаарлагдмал бэрхшээлтэй буюу зан үйл, сэтгэхүйн эмгэгүүд болон сурахад тодорхой хэмжээний бэрхшээл учруулах бусад эрүүл мэндийн байдал;
- 3) эмзэг бүлэг буюу нийгэм эдийн засгийн байдал, ялгаатай соёл, хэлний бэрхшээл.

Хөгжлийн бэрхшээлийг эрт илрүүлж, тодорхойлох тусмаа урт хугацаанд эмчилгээний үр дүн өгөх магадлал өндөр байдаг. Мөн эрт илрүүлэлт, эмчилгээ, тусгай үйлчилгээ нь

боловсролын мэргэжлийн багштай хичээллэж, улмаар энгийн ангийн хичээлд бага багаар дасган шилжүүлдэг байна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдэд зориулсан 3 төрлийн тусгай хэрэгцээт сургууль байдаг. Үүнд:

- Харааны бэрхшээлтэй хүүхдүүдэд зориулсан сургууль
- Сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдүүдэд зориулсан сургууль
- Бие бялдар болон оюун санааны бэрхшээлтэй хүүхдүүдэд зориулсан тусгай хэрэгцээт сургууль байна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг сургуульд дараах хэлбэрээр хамруулдаг:

- Бүрэн тусгаарлах-тусгай хэрэгцээт сургуульд суралцуулах;
- Нийлмэл арга-хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг ерөнхий боловсролын сургуулийн тусгай хэрэгцээт нөөцийн ангид суралцуулах;
- Тэгш хамруулах-хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг жирийн хүүхдүүдтэй хамт суралцуулах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлдэг байна.

Япон Улсын хүүхдийн хөгжлийг үнэлэх тогтолцоо ба үнэлгээний аргачлалын талаар: Боловсролын зөвлөлийн газраас хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн хөгжлийг үнэлэх мэргэжлийн Үнэлгээний хороо байгуулж, дагаж мөрдөх үнэлгээний стандартыг батлан гаргадаг. Мэргэжлийн үнэлгээний хороо нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг ямар сургуульд сурахыг шийдвэрлэх үүрэг бүхий багш, эмч, сэтгэл зүйчдээс бүрдсэн зөвлөхүүдтэй. Тус хороо нь хүүхдийн эрх ашгийн талаар эцэг эхчүүдэд зөвлөгөө өгч, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд ямар сургуульд хамрагдах талаар зөвлөмж гарган, Боловсролын зөвлөлийн газарт хүргүүлдэг байна. Боловсролын зөвлөлийн газраас эцсийн шийдвэр гаргах бөгөөд хэрэв тухайн сургуулийн сургалтын орчин, боловсон хүчин шаардлагад нийцэхгүй байна гэж үзвэл хүүхдийг ердийн сургуульд элсүүлэхээс хуулийн хүрээнд татгалзаж болно. Мөн энгийн сургууль хөгжлийн бэрхшээлтэй бүх хүүхдүүдэд зориулсан сургалтын орчинг бүрдүүлэх үүрэг хүлээхгүй.

Эцэг эхийн зүгээс хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд нь энгийн ангид суралцахад хүндрэлтэй байгаа талаар ангийн багшид хүсэлт гаргавал тухайн сургуулийн захирал, дэд захирал, ангийн багшийн бүрэлдэхүүнтэй Сургуулийн хороо нь эцэг эхтэй хамтран эхний үнэлгээг хийнэ. Үнэлгээгээр дараах асуудлуудыг тогтооно:

1. Хүүхдийн IQ нь нэг болон хэд хэдэн хичээлийн дундаж түвшинд хүрч байгаа эсэх;
2. Суралцах бэрхшээл нь анги танхим болон хүрээлэн буй орчноос нь шалтгаалж байгаа эсэх;
3. Унших, бичих, тоолох, сэтгэн бодох чадвараар жирийн хүүхдүүдээс нэг жилийн хөтөлбөрөөр хоцорч байгаа эсэхийг шалган үзээд цаашид хүүхэд тусгай сургуульд суралцах шаардлагатай гэж үзвэл Мэргэжлийн үнэлгээний хороонд хандана.

Мэргэжлийн үнэлгээний хорооны баг нь мэргэжилтэн, тусгай боловсролын багш, ангийн багш, сэтгэл зүйч, эмчээс бүрдэнэ.

Бага, дунд, ахлах сургуульд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг хүлээн авсан тохиолдолд тухайн сурагчийн амьдралын хэв маяг, нийгэм дэх оролцоо, бие махбодын үйл ажиллагаа, суралцах чадварын ерөнхий үнэлгээг ангийн багш хийн Хяналтын хуудас (assessment sheet) бөглөж, мөн тухайн ангид элсэн орсноос хойш 2 сарын хугацаанд дасан зохицох, суралцахад шаардлагатай заавар, зөвлөмжийг бичиж тэмдэглэнэ.

Тухайн хүүхдийг анги дэвшин суралцах үед нь тус Хяналтын хуудсыг бага ангийн багшаас дунд, ахлах ангийн багшид гэсэн шат дараалалтай хүлээлгэн өгнө. (Хавсралт 4)

Мөн Японы Эрүүл мэнд, хөдөлмөр хамгааллын яамнаас хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийгмийн халамжийг дэмжихийн тулд “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн хөгжлийн онцлогийг үнэлэх үнэлгээний хуудас”-ын стандартыг тогтоож уг үнэлгээний хуудсанд хяналтын тест, амьдрах чадвар, зан төлөв, аутизмын спектрийн эмгэгийн чиг хандлага, анхаарал төвлөрөл, сурах хөгжлийн бэрхшээл, хөдөлгөөн зэрэг чадваруудад үндэслэн багц тестээр хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн хөгжлийн үнэлгээг хийж байна.

СУДАЛГААНЫ ҮНДСЭН ХЭСЭГ

НЭГ. ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ХҮҮХДИЙГ ТЭГШ ХАМРУУЛАН СУРГАХ ҮНЭЛГЭЭ БА АРГАЧЛАЛЫН ТАЛААРХ ОЛОН УЛСЫН ЗӨВЛӨМЖ, ТУРШЛАГА

1.1.Тэгш хамруулан боловсрол олгох тусгай хэрэгцээтэй хүүхдийг тодорхойлох олон улсын туршлага

Тэгш хамруулан боловсрол олгох тусгай хэрэгцээт хүүхдийг улс орон бүр өөр өөрөөр тодорхойлдог бөгөөд зарим оронд зөвхөн бие махбодын хувьд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг авч үздэг бол зарим оронд илүү өргөн хүрээнд буюу нийгэм, эдийн засгийн оролцооны хувьд бэрхшээлтэй сурагчдыг хамтатган авч үздэг.

Олон улсын нийтлэг тодорхойлолтын хувьд, Эдийн Засгийн Хамтын Ажиллагаа, Хөгжлийн Байгууллагаас (ЭЗХАХБ-ОЕСД) тодорхойлохдоо хүүхдэд боловсрол олгоход ямар нэгэн нэмэлт эх үүсвэр шаардагдаж байгаа бол тусгай хэрэгцээт боловсрол шаардлагатай хүүхэд гэж үздэг байна.²¹³ Нэмэлт эх үүсвэр гэдэгт ердийн сургалтын хөтөлбөрт хамрагдаж буй сурагчидтай харьцуулахад нэмэлт нөөц ашиглах шаардлагатай болсон нөхцөл байдлыг ойлгоно. Ийнхүү нэмэлт эх үүсвэрт суурилан тусгай хэрэгцээт боловсрол шаардлагатай хүүхдийг тодорхойлох нь өнөөг хүртэл улс орнуудын боловсролын системд дараах гурван ангиллыг нэгтгэн тусгасан байдгаараа онцлог юм.

- а) Хөгжлийн бэрхшээлтэй – эмнэлзүйн ангиллаар бие махбодын эмгэгээс үүдэлтэй хөгжлийн бэрхшээл
- б) Хязгаарлагдмал бэрхшээлтэй– зан үйл, сэтгэхүйн эмгэгүүд болон сурахад тодорхой хэмжээний бэрхшээл учруулах эрүүл мэндийн бусад нөхцөл байдал
- с) Эмзэг бүлэг – нийгэм эдийн засгийн байдал, ялгаатай соёл, хэлний бэрхшээлээс үүдэлтэй сурагчид орно.

Хөгжлийн бэрхшээлийг эрт илрүүлж, тодорхойлох тусмаа урт хугацаанд эмчилгээний үр дүн өгөх магадлал өндөр байдаг. Мөн эрт илрүүлэлт, эмчилгээ, тусгайлсан үйлчилгээ нь сурлагын амжилтыг нэмэгдүүлж, гэмт хэрэг үйлдэх магадлалыг бууруулдаг. Гэвч улс орнуудад тусгай хэрэгцээт боловсрол шаардлагатай хүүхдийг тодорхойлох асуудал нийтлэг байдлаар тогтоогүй байгаа нь хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх олон нийтийн ялгаатай ойлголт, оношилгоо, үнэлгээ хийх нөөц бололцоо хязгаарлагдмал, тэр талаар бэлтгэгдсэн чадварлаг мэргэжилтнүүд хязгаарлагдмал байдагтай холбоотой.²¹⁴

²¹³ <https://gpseducation.oecd.org/revieweducationpolicies/#!node=41752&filter=all>

²¹⁴ https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK554622/pdf/Bookshelf_NBK554622.pdf

Өндөр хөгжилтэй улс орнуудад ч сургуульд орохоос нь өмнө зөвхөн хүнд хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг сайн илрүүлж чаддаг ба төдийлөн анзаарагдахааргүй хөнгөн хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг тодорхойлох нь төвөгтэй байсаар байна. Жишээлбэл, хараа муутай, сонсголын бэрхшээлтэй, сурах бэрхшээлтэй, хөнгөн ба дунд зэргийн аутизмын хүрээний эмгэгтэй хүүхдийн эрт илрүүлэлт муу байдаг. Тухайлбал, АНУ-д хөгжлийн бэрхшээлтэй таван хүүхэд тутмын нэг нь сургуульд орохоосоо өмнө зохих үзлэгт хамрагдаж, тусгай хэрэгцээ шаардлагатай гэж тодорхойлогдсон байдаг. ЭЗХАХБ-ын гишүүн 30 оронд ч тусгай хэрэгцээт боловсрол шаардлагатай хүүхдийг тодорхойлох хүрээ харилцан адилгүй байгаа ба Япон Улс ба АНУ-д арваас дээш ангилалд хуваан авч үзэж байна. Тухайлбал Япон Улсад харааны бэрхшээлтэй, сонсголын бэрхшээлтэй, оюуны хомсдол, бие бялдар/хөдөлгөөний бэрхшээлтэй, хэл ярианы бэрхшээлтэй, аутизм, сэтгэл хөдлөлийн хямрал, суралцах, анхаарал сулрах хэт хөдөлгөөнтөх эмгэг, хавсарсан хөгжлийн бэрхшээлтэй хэмээн ангилж байна.

1.2. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд тэгш хамруулан боловсрол олгох үнэлгээ, ангиллын талаарх олон улсын байгууллагын зөвлөмж

НҮБ-ын Боловсрол, шинжлэх ухаан, соёлын байгууллагаас (UNESCO) 2020 онд гаргасан глобал боловсролын хяналт үнэлгээний тайланд тулгуурлан дунд ба доогуур хөгжилтэй орнуудад хандаж хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд тэгш хамруулах боловсрол олгоход үнэлгээ хийх нөхцөл байдлыг сайжруулах талаар дараах зүйлсийг зөвлөмж болгосон байна.

Дунд ба бага хөгжилтэй орнуудад сургуулийн өмнөх болон бага боловсролын хөтөлбөрүүдэд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг тодорхойлох тогтолцоо хөгжөөгүй байдгаас хөнгөн хэлбэрийн бэрхшээлтэй ихэнх хүүхэд насан туршдаа тодорхойлогдохгүй байсаар тусгай боловсролын үйлчилгээ болон бусад тусламж, дэмжлэгийг авч чадахгүйд хүрдэг. Тиймээс улс орнууд сургуулийн орчинд сурах чадавх, харааны болон сонсголын скрининг үзлэг, шинжилгээг бүх сурагчдад хийх ёстой. Сургуулийн орчинд үнэлгээ хийхдээ олон улсын шилдэг туршлагыг дагаж мөрдөх ёстой. Үүнд хүүхдийн өсөлт хөгжилтэй холбоотой салбарын олон мэргэжилтний хамтарсан багаар үнэлгээ хийх, эх хэл, соёлд нь нийцүүлсэн хэрэгслийг ашиглах, эцэг эхчүүдийг идэвхтэй оролцуулах, үр дүнг цогц байдлаар нэгтгэн дүгнэж тухайн сурагчид шаардлагатай нэмэлт дэмжлэг, үйлчилгээг тодорхойлох ёстой. Хөгжингүй олон оронд тэгш хамруулах боловсролд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг хамруулахын тулд онош тавих шаардлагагүй байдаг ба тухайн сурагчид тохирсон дэмжлэгийг тодорхойлох зорилгоор л үнэлгээ хийдэг. Нэг оноштой ч суралцах чадавхын хувьд хүүхэд бүр харилцан адилгүй байдаг тул дауны синдром, аутизмын хүрээний эмгэг зэрэг тодорхой онош тавих нь тухайн хүүхдийн сурлагын амжилтанд хүрэх чадварын талаар үнэн зөв мэдээлэл өгдөггүй. Үүний оронд хүүхэд бүр өөрийн давуу болон сул талуудтай байдгийг ойлгож, хүн тус бүрд зориулсан дэмжлэг үзүүлэх ёстой.

Хөгжлийн онцлогийг үнэлэх, ангилахад тулгарч буй бэрхшээл

Тэгш хамруулах боловсролын тогтолцоо өндөр хөгжсөн олон оронд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг ангилж үнэлэх нь сургууль болон албан хаагчдад зориулсан нэмэлт санхүүжилт авах, суралцахад шаардлагатай тоног төхөөрөмжөөр хангах, сурагчдад зохих үйлчилгээ үзүүлэх үндэслэл болдог. Гэсэн хэдий ч энэ ангилах үнэлэх үйл явц нь ялгаварлан гадуурхалт, үе тэнгийнхний зүгээс үзүүлэх дарамт, өөрийгөө үнэлэх үнэлэмж багасах зэрэг сөрөг нөхцөл байдлыг бий болгодог. Түүгээр ч зогсохгүй,

сурагчийг тусгай боловсрол шаардлагатай гэж ангилсны дараа багш нарын зүгээс сурагчдад бага хүлээлт тавих, заримдаа сурагчийг гутаан доромжлох нөхцөл байдлыг үүсгэдэг. Ийм нөхцөл байдал үүсэхээс сэргийлэхийн тулд үнэлэх, ангилах системийг багш, бусад сурагчид, эцэг эхчүүдийн дунд хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх мэдлэгийг дээшлүүлэх хөтөлбөртэй хослуулах ёстой.

1.3. Боловсролын тусгай хэрэгцээг тодорхойлох олон улсын нийтлэг хэлбэрүүд

Тусгай хэрэгцээт боловсролын ангиллууд үндсэндээ гурван төрөлтэй байна.

1. Эмнэл зүйн ангиллууд (янз бүрийн өвчний хам шинжүүд)
2. Боловсролын ангиллууд (тусгай боловсролд хамрагдах хэрэгцээгээр нь тодорхойлох ба энэ нь эмнэл зүйн ангилалтай давхардах ба давхардахгүй тохиолдлууд байна)
3. Захиргааны ангиллууд (сургуулийн зориулалтын хэлбэрүүд, интервенц, тэтгэмж олгох зорилгоор ашиглагдана)

АНУ-д Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн боловсролыг сайжруулах тухай хууль (IDEIA-Individuals with Disabilities Education Improvement Act)-аар тусгай боловсрол шаардлагатай хүүхдийг хөгжлийн бэрхшээлийн 13 ангиллаар үнэлдэг ба энэ нь эмнэл зүйн ангилалтай ихэнх талаар давхцдаг. Тухайлбал "аутизмын спектрийн эмгэг" эсвэл "сурах өвөрмөц эмгэг" нь DSM-5 эмнэлзүйн оноштой тохирдог. Харин зарим оронд ямар ч хэлбэрээр ангилдаггүй ба үүний нэг жишээ нь Финланд Улс юм. Финландад эмнэл зүйн оношийг ашиглалгүйгээр тухайн хүүхэд сурч боловсроход хэрэгцээтэй байгаа онцлог дээр суурилан үнэлдэг. Тиймээс боловсролын дэмжлэг нь тасралтгүй, эрчимжүүлсэн хэлбэрээр явагддаг бөгөөд сурагчдын сурч боловсрох явц дээр суурилан арга барилаа тогтмол өөрчилдөг байна.

1.4. Олон улс дахь боловсролын тусгай хэрэгцээг тодорхойлох аргачлалууд

Хүүхдийн хөгжлийн онцлогт тохируулсан боловсролын тусгай хэрэгцээг тодорхойлохдоо улс орнууд янз бүрийн аргачлалыг ашигладаг. НҮБ-ын Боловсрол, шинжлэх ухаан, соёлын байгууллагаас (UNESCO) гаргасан глобал боловсролын хяналт үнэлгээний тайланд (Global Education Monitoring)²¹⁵ улс орнууд тусгай хэрэгцээт боловсрол шаардлагатай хүүхдийг үнэлж ангилах нийтлэг гурван аргачлалыг хэрэглэж байна.

1. Үйл ажиллагаа, Хөгжлийн бэрхшээл ба Эрүүл мэндийн олон улсын ангилал (ICF-International Classification of Functioning, Disability and Health)
2. НҮБ-ын Хүүхдийн Сан, Вашингтон группийн гаргасан хөгжлийн бэрхшээлийн статистик ба хүүхдийн үйл ажиллагааны модул (UNICEF/Washington Group on Disability Statistics (WG) Child Functioning Module)
3. Эдийн засгийн хамтын ажиллагааны байгууллагын хүүхдийн хөгжлийн ангиллын систем (Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) classification system)

1.5. Үйл ажиллагаа, Хөгжлийн бэрхшээл ба Эрүүл мэндийн олон улсын ангилал (ICF-International Classification of Functioning, Disability and Health)

ДЭМБ-аас гаргасан ICF олон улсын ангиллаар хүүхдийн хөгжлийн бэрхшээлээс гадна үйл ажиллагааны хязгаарлалтыг хувь хүн, институцын, нийгмийн түвшинд цогцоор нь авч үздэг. Энэ нь хөгжлийн бэрхшээлийг цогцоор нь тайлбарладаг "бие махбод, нийгэм, сэтгэл зүйн" онолд суурилсан ба хувь хүн, институц, нийгмийн түвшинд хүний

²¹⁵ <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373657>

үйл ажиллагаа ба нийгмийн оролцоонд учрах хязгаарлагдмал байдал, түүнд нөлөөлөх хүчин зүйлсийн хоорондын харилцан үйлчлэлийг авч үздэг.

ICF ангиллын ай хүрээ:

- Биеийн үйл ажиллагаа: Бие, сэтгэцийн, физиологийн үйл ажиллагаа;
- Биеийн бүтэц: Биеийн анатомийн хэсгүүд;
- Хөгжлийн бэрхшээл: Биеийн үйл ажиллагаа, бүтцийн алдагдал;
- Үйл ажиллагаа: Хувь хүн ямар нэг үйлдлийг гүйцэтгэх;
- Оролцоо: Амьдралын янз бүрийн нөхцөл байдалд оролцох.

Дээрх ай хүрээнд тулгуурлан дараах бэрхшээлтэй болон хязгаарлагдмал байдлыг үнэлдэг.

- Үйл ажиллагааны хязгаарлалт: Хувь хүн аливаа үйл ажиллагаа явуулахад тулгардаг бэрхшээлүүд;
- Оролцооны хязгаарлалт: Амьдралын янз бүрийн нөхцөл байдалд оролцоход хувь хүнд тулгарч болох бэрхшээлүүд;
- Хүрээлэн буй орчны хүчин зүйлс: Хүмүүсийн бие махбодь, нийгэм, хандлагын орчныг бүрдүүлж буй хүчин зүйлсийн үйлчлэл.

ICF ангилалд хүүхэд сургуулийн орчинд идэвхтэй байхад нь чухал ач холбогдолтой үйл ажиллагааг тодорхойлж өгдгөөрөө онцлог ба үүнийг хэрэглэснээр хүртээмжтэй боловсролыг нэмэгдүүлэхэд тустай. "Бие махбод, нийгэм, сэтгэл зүйн" загвар ба хүрээлэн буй орчны хоорондын харилцан үйлчлэлд дүн шинжилгээг хийхийн тулд практикт ICF хяналтын хуудсыг (*ICF checklist-Хавсралт 1*) ашигладаг.²¹⁶

ICF хяналтын хуудсыг эмч, эрүүл мэнд, нийгмийн халамжийн мэргэжилтэн бөглөж хүүхдийн хөгжлийн бэрхшээл, үйл ажиллагааны хязгаарлалтыг үнэлнэ. Уг үнэлгээг хийхдээ хяналтын хуудсын дагуу үнэлэх аргачлалыг сайтар судалж танилцсан байх ёстой. Хяналтын хуудсыг бөглөхдөө эмнэлгийн мэдээлэл, асран халамжлагч болон өөрөөс нь асуух, мөн шууд ажиглалт хийх аргуудыг ашиглаж болно. Ингэхдээ хяналтын хуудсын эхний хуудсанд мэдээлэл авсан бүх эх сурвалжийг тэмдэглэнэ. (*Хавсралт 1*)

Үнэлгээ хийгч нь тухайн хүүхдийн бие махбод, үйл ажиллагаа, оролцоо тус бүр дээр тохирох оноог бичиж бөглөнө. Гүйцэтгэл ба чадавхын үнэлгээ дараах ангилалтай байна:

- 0 Бэрхшээлгүй- тухайн хүнд ямар нэг хүндрэл, асуудал тулгардаггүй;
- 1 Бага зэргийн бэрхшээлтэй- сүүлийн 30 хоногт 25%-аас бага хугацаанд тохиолддог;
- 2 Дунд зэргийн бэрхшээлтэй- сүүлийн 30 хоногт 50%-аас бага хугацаанд тохиолддог;
- 3 Хүнд зэргийн бэрхшээлтэй- Сүүлийн 30 хоногт 50%-аас илүү хугацаанд тохиолддог ба хүний өдөр тутмын амьдралыг хязгаарладаг;
- 4 Бүрэн алдагдалтай- Хүний өдөр тутмын амьдралыг бүхэлд нь тасалдуулж, сүүлийн 30 хоногт 95%-аас илүү хугацаанд тохиолддог;
- 5 Тодорхойгүй- бэрхшээлийн зэргийг тодорхойлоход хангалттай мэдээлэл байхгүй;

²¹⁶ <https://www.who.int/classifications/icf/icfchecklist.pdf>

- 6 Тохирохгүй- оноо тавихад зохисгүй (жишээ нь эмэгтэйчүүдийн сарын тэмдгийн өмнөх болон цэвэршилтийн дараах үйл ажиллагааны алдагдал).

1.6. НҮБ-ын Хүүхдийн Сан, Вашингтон группээс гаргасан Хөгжлийн бэрхшээлийн статистик ба хүүхдийн үйл ажиллагааны модул

(UNICEF/Washington Group on Disability Statistics (WG) Child Functioning Module)

Хөгжлийн бэрхшээлийн статистик болон хүүхдийн үйл ажиллагааны модул гаргах UNICEF/Вашингтоны групп нь хөгжлийн бэрхшээлийг үнэлэх, ангилах аргачлалыг сайжруулах зорилгоор 2001 онд байгуулагдсан. Энэхүү модул нь 2-оос 17 насны хүүхдэд боловсрол олгох зорилгоор хөгжлийн бэрхшээлийг үнэлэхэд ихэвчлэн ашиглагддаг бөгөөд үндэсний хэмжээний тооллого, өрхийн судалгаа авах зорилготой юм. Мөн энэ нь сургуулиас гадуурх орчинд ч хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийн хэрэгцээг тодорхойлоход тохиромжтой. Боловсролын тэгш хамрагдалтыг нэмэгдүүлэхийн тулд сургуульд хамрагдсан эсэхээс хамаарахгүйгээр үнэлж, тэдний хэрэгцээнд тохируулж дэмжлэг үзүүлэх нь чухал юм.

Модулын ангиллын ай хүрээ:

1. Хараа
2. Сонсгол
3. Алхаа
4. Ой тогтоолт, төвлөрөлт
5. Харилцаа
6. Өөрийгөө арчлах

Дээрх ай хүрээ тус бүр нь хөнгөн, дунд, хүнд зэрэг гэж гурав ангилагдах ба улс орнууд өдгөө үндэсний хэмжээнд хүүхдийн хөгжлийн бэрхшээлийн тооллого явуулахад энэ ангиллыг өргөнөөр ашиглаж байна. Модул нь одоогоор англи, франц, испани, вьетнам, орос, араб, хятад, португал, кхмер хэл дээр албан ёсоор орчуулагдаад байна.²¹⁷ (Хяналт үнэлгээний хуудсыг хавсралт 2 ба 3-т үзүүлэв.) Мөн НҮБ-ын Хүүхдийн сангаас хүүхдийн хөгжлийн бэрхшээлд хүрээлэн буй орчны хүчин зүйлийн нөлөөллийг тусгаж үнэлэх тал дээр ажиллаж байгаа бөгөөд энэ нь хүртээмжтэй боловсролыг нэмэгдүүлэх зорилготой. Үүнд сургуулийн орчинд хязгаарлагдмал нөхцөл байдал үүсгэдэг хандлага, хүртээмж, боломжийг үнэлэхээс гадна сургуульд явахгүй байх шалтгааныг тодорхойлж 2023 оноос ашиглахаар боловсруулж байна.²¹⁸

1.7. ЭЗХАХБ-ын хүүхдийн хөгжлийн ангиллын систем (OECD classification system)

ЭЗХАХБ нь жил бүр улс орнуудын боловсролын нөхцөл байдлыг үнэлэх зорилгоор боловсролын тогтолцоон дахь хөгжлийн бэрхшээлийн талаар мэдээлэл цуглуулах аргачлалыг сайжруулж ирсэн. Үүний үр дүнд гурван талт ангилал буюу хөгжлийн бэрхшээл, хязгаарлалт, эмзэг бүлгээр тус бүр ангилсан байна.

• Хөгжлийн бэрхшээл

Эмнэл зүйн ангиллаар мэдрэхүй, хөдөлгөөн, мэдрэлийн эмгэгийн улмаас хөгжлийн бэрхшээлтэй гэж ангилагдах сурагчдыг энэ ангилалд хамруулах ба боловсролын хэрэгцээг уг бэрхшээлийн дагуу тодорхойлно.

²¹⁷ <https://data.unicef.org/resources/module-child-functioning/>

- *Хязгаарлагдмал*

Зан төлөв, сэтгэл хөдлөлийн эмгэгийн улмаас сурах явцад бэрхшээл тохиолддог сурагчдыг хамруулан ойлгох ба сургуулийн орчинд хүн хоорондын харилцаанд тулгардаг асуудлыг анхаарч, сурч боловсрох хэрэгцээг нь тодорхойлдог.

- *Эмзэг бүлэг*

Нийгэм эдийн засгийн нөхцөл байдал болон хэл, соёлын ялгаанаас үүдсэн бэрхшээлтэй тулгардаг сурагчдыг энэ ангилалд оруулах ба боловсролын хэрэгцээг тэдгээр хүчин зүйлсийг харгалзан тодорхойлно.

1.8. Үнэлгээ хийх субъект

Тусгай хэрэгцээт боловсролын (SEN-Special Education Needs) ангиллын дагуу үнэлгээ хийх субъект нь хөгжлийн бэрхшээлийг оношилгооны нарийн шалгуурын дагуу үнэлэх ба үүнд голцуу сэтгэцийн эмгэг судлалын чиглэлийн мэргэжилтнүүд оролцох нь их байдаг. Тэд эмнэлзүйн оношилгоо ба уг оношид тохирох боловсролын тусгай хэрэгцээг тодорхойлох стандарт үнэлгээ хийхэд шаардлагатай ур чадварын сургалтад эхлээд хамрагдсан байдаг. Олон улсад сургуулийн сэтгэл зүйчид буюу боловсролын сэтгэл зүйчид хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагчдыг тодорхойлох, үнэлэх, оношлох, сургуулийн орчинд сурч боловсрох эрхийг хангахад ихээхэн хүчин чармайлт гаргадаг.

Үнэлгээ хийхэд багшийн үүрэг оролцоо

Тухайн улсын боловсролын тогтолцооноос хамааран багш нарын үүрэг өөр ч ихэнх тохиолдолд багш нар тусгай хэрэгцээт боловсрол шаардлагатай хүүхдийг ангилж, үнэлгээ өгөх үүрэг гүйцэтгэдэг. Ялангуяа сэтгэцийн эрүүл мэндийн мэргэжилтнүүдийн нөөц бололцоо дутагдалтай байдаг хөгжиж буй орнуудад багш нарын үүрэг их байдаг. Багш нар боловсролын тусгай хэрэгцээний талаар янз бүрийн түвшний мэдлэгтэй байдаг тул үнэлгээ хийж ангилахад энэ талын мэргэжлийн хөгжлийг дэмжих шаардлагатай. Үүнд сургалтыг олон хэлбэрээр явуулж болох ба хамрах хүрээ, хугацааны хувьд харилцан адилгүй байна.

Этиоп Улсад сургуулийн өмнөх насны хүүхдүүдийн сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн эмгэгийг тодорхойлоход багш нарын чадавхыг сайжруулах зорилгоор 18 сарын хугацаатай сургалт зохион байгуулсан бөгөөд сургалтыг сэтгэцийн эмч, хүүхдийн эмч, төрийн бус байгууллагын ажилтнууд явуулсан байна. Уг сургалтанд хэл ярианы хөгжил, бие бялдрын хөгжил, оюуны хөгжил, нийгэм, сэтгэл хөдлөлийн хөгжил, зан үйлийн эмгэг, хоол тэжээл, эрүүл мэнд, тоглоом, гэр бүлийн харилцаа, сахилга бат зэрэг хүүхдийн үйл ажиллагааг олон талаар цогцоор нь авч үзсэн бөгөөд сургалтад хамрагдсан багш нар сэтгэц, зан үйлийн бэрхшээлтэй сурагчдыг амжилттай тодорхойлох чадварыг илт сайжруулдаг болохыг судалгаагаар тогтоожээ.²¹⁹

Хөгжиж буй орнуудын бага ангийн багш нарт тусгай хэрэгцээт боловсрол шаардлагатай хүүхдийг илрүүлэхэд сургах богино хэмжээний сургалтын амжилттай жишээг Энэтхэг болон Пакистан улсаас харж болно.²²⁰ Энэтхэгт 1 өдрийн бага ангийн багш бэлтгэх сургалт, Пакистанд 2 өдрийн бага ангийн багш бэлтгэх сургалт хийдэг ба энэ нь мэргэшсэн сэтгэцийн эрүүл мэндийн мэргэжилтнүүдийн туслалцаа авахтай харьцуулахад өртөг бага, үр ашиг өндөр, ялгаварлан гадуурхалтыг багасгах эерэг үр дагавартай болох нь тодорхой болжээ. Мөн нэг минутын богино уншлаг хийх үнэлгээг

²¹⁹ Desta, M., Deyessa, N., Fish, I., Maxwell, B., Zerihun, T., Levine, S., ... Garland, A. 2017. Empowering preschool teachers to identify mental health problems: A task-sharing intervention in Ethiopia. *Mind, Brain, and Education*, Vol. 11, No. 1, 32-42.

²²⁰ Shah, H., & Kumar, D. 2012. Sensitizing the teachers towards school mental health issues: An Indian experience. *Community Mental Health Journal*, Vol. 48, pp. 522-26.

АНУ-д өргөн хэрэглэдэг ба багш нар хичээлийн жилийн турш бүх сурагчиддаа тодорхой давтамжтайгаар тогтмол явуулж үнэлдэг. Энэ аргачлалыг Норвеги, Канад, Франц зэрэг бусад улс орнууд ч хэрэгжүүлэх болсон ба тогтмол ийм үнэлгээг хийснээр хөгжлийн бэрхшээлтэй байж болзошгүй хүүхдийг эрт илрүүлж, цаашид шаардагдах дэмжлэгийг тодорхойлох боломжтой байдаг байна.

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

ХОЁР. ЯПОН УЛСЫН ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ХҮҮХДИЙН ХӨГЖЛИЙГ ҮНЭЛЭХ, АНГИЛАХ ТУРШЛАГА БА ЗОХИЦУУЛАЛТ

Япон Улсын Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн тухай хууль (Law for the Welfare of Physically Disabled Persons)-д²²¹ 2011 онд нэмэлт өөрчлөлт оруулсан бөгөөд “Бүх шатны боловсролын байгууллагууд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг жирийн хүүхдийн ангид тэгш хамруулан сургах боломжийг нэмэгдүүлэхийн тулд боловсролын агуулга, аргачлалыг сайжруулж, зохих арга хэмжээг уян хатан авч хэрэгжүүлэх ёстой” гэсэн нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан. 2014 онд Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай НҮБ-ын конвенцын 24 дүгээр зүйлийн “Оролцогч улсууд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн сурч боловсрох эрхийг тэгш хэрэгжүүлнэ” гэсэн заалтыг хүлээн зөвшөөрсөн байна.

2.1. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд боловсрол олгож буй тогтолцоо

Тус улсын Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн тухай хуульд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн гэдэг нь “Биеийн хөгжил, оюуны хомсдолоос шалтгаалан өдөр тутмын амьдрал болон нийгмийн амьдралаас хязгаарлагдаж байгаа хүмүүсийг хэлнэ” гэж тодорхойлжээ.²²²

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдэд зориулсан гурван төрлийн тусгай хэрэгцээт сургууль байдаг ба хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдэд “сургуулийн өмнөх боловсрол, бага, дунд, ахлах ангийн боловсрол олгох, өдөр тутмын амьдралд тулгарч буй бэрхшээлийг даван туулах чадвар эзэмшүүлэх, хөгжүүлэхэд” зорилго оршино. Үүнд:

- Харааны бэрхшээлтэй хүүхдүүдэд зориулсан сургууль
- Сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдүүдэд зориулсан сургууль
- Бие бялдар болон оюун санааны бэрхшээлтэй хүүхдүүдэд зориулсан тусгай хэрэгцээт сургууль байна.

Япон Улсад хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг сургуульд хамруулахад дараах хэлбэртэй байна:

- Бүрэн тусгаарлах- тусгай хэрэгцээт сургуульд суралцуулах;
- Нийлмэл арга-хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг ерөнхий боловсролын сургуулийн тусгай хэрэгцээт нөөцийн ангид суралцуулах;
- Тэгш хамруулах-хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг жирийн хүүхдүүдтэй хамт суралцуулах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлдэг байна.

Ерөнхий боловсролын сургуулиудад тусгай анги гэж байдаг бөгөөд нэг ангид 8 хүртэл сурагч тусгай боловсролын мэргэжлийн багштай хичээллэн энгийн ангийн хичээлд бага багаар дасган шилжүүлдэг байна.

2.2. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг дэмжих төвүүд

Хүүхэд хөгжлийн төв

Хүүхэд хөгжлийн төв нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдэд:

- эмнэлгийн туслалцаа үзүүлэх;
- гэр бүлд нь мэргэжлийн зөвлөгөө өгөх;
- хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг асрах байгууллагуудад мэргэжлийн зөвлөмж, туслалцаа үзүүлэх;
- сургуулийн өмнөх насны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдэд асаргаа, сувилгаа, нөхөн сэргээх эмчилгээ, амбулторын үйлчилгээ үзүүлэх чиг үүрэгтэй байгууллага

²²¹ Law for the Welfare of Physically Disabled Persons
<https://www.ipss.go.jp/publication/j/shiryu/no.13/data/shiryu/syakaifukushi/970.pdf>

²²² Special needs education in Japan <https://education-profiles.org/eastern-and-south-eastern-asia/japan/~inclusion#School%20Organization>

юм. Мөн тухайн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн харьяа дүүргийн хороодтой нягт хамтран ажилладаг байна. Харьяа дүүргийн хороо бүрт хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн асуудал хариуцсан ажилтан байдаг бөгөөд тус ажилтан нь хүүхдийг цэцэрлэгт хамруулах зэргээс эхлээд нийгмийн асуудлыг шийдвэрлэх үүрэгтэй байна.

Хичээлийн дараах өдөр өнжүүлэх төв

Сургуульд суралцаж буй хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдэд хичээлийн дараа болон зуны амралт, өвлийн амралтын үеэр нь амьдрах чадвар, нийгэмд дасан зохицох чадварыг дээшлүүлэх сургалтыг тасралтгүй зохион байгуулж сургуулийн боловсролтой нь хослуулан хүмүүжүүлэх нь төвийн зорилго юм.

Цэцэрлэгийн насны хүүхдүүдэд туслах төв

Тус төв нь ясли, цэцэрлэгт хамрагдаж байгаа, хамрагдахаар төлөвлөж байгаа хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдэд амьдрах чадвар, нийгэмд дасан зохицоход шаардлагатай тусламж, үйлчилгээг үзүүлнэ. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд хүмүүжиж байгаа ясли, цэцэрлэгт хоёр долоо хоногт нэг удаа очиж хүүхдүүдэд сургалт, зөвлөгөө, асрах үйлчилгээ үзүүлдэг. Мөн багш нарт мэргэжил арга зүйн зөвлөгөө өгдөг.

2.3. Мэргэжлийн үнэлгээний хороо

Боловсролын зөвлөлийн газраас хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг ямар сургуульд сурахыг шийдвэрлэх багш, эмч, сэтгэл зүйчдээс бүрдсэн зөвлөхүүдийн хороог томилох ажиллуулдаг. Тус хороо нь хүүхдийн эрх ашгийн талаар эцэг эхчүүдэд зөвлөгөө өгч, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд ямар сургуульд хамрагдах талаарх зөвлөмжийг боловсролын зөвлөлийн газарт хүргүүлдэг байна. Боловсролын зөвлөлийн газраас хэрэв сургах орчин, боловсон хүчин хангалтгүй гэж үзвэл ерөнхий боловсролын сургуульд элсэхийг хуулиар хориглож болно.²²³

Эцэг эхийн зүгээс хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд нь энгийн ангид суралцахад хүндрэлтэй байгаа талаар ангийн багшид хүсэлт гаргавал тухайн сургуулийн захирал, дэд захирал, ангийн багшийн бүрэлдэхүүнтэй сургуулийн хороо нь эцэг эхтэй хамтран эхний үнэлгээг хийлгэнэ. Уг үнэлгээнд:

1. Хүүхдийн IQ нь нэг болон хэд хэдэн хичээлийн дундаж түвшинд хүрч байгаа эсэх;
2. Суралцах бэрхшээл нь анги танхим болон хүрээлэн буй орчноос нь хамаарч байгаа эсэх;
3. Унших, бичих, тоолох, сэтгэн бодох чадвараар жирийн хүүхдүүдээс нэг жилийн хөтөлбөрөөр хоцорч байгаа эсэхийг шалган үзээд цаашид хүүхэд тусгай сургуульд суралцах шаардлагатай гэж үзвэл мэргэжлийн үнэлгээний хороонд хандана. Мэргэжлийн үнэлгээний хорооны баг нь мэргэжилтэн, тусгай боловсролын багш, ангийн багш, сэтгэл зүйч, эмчээс бүрдэнэ.

2.4. Үнэлгээ хийх процесс²²⁴

1. Сургуулийн өмнөх боловсролын шатанд: хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн хөгжлийн онцлогийг үнэлэхдээ жирэмслэлтийн үеийн хяналт, хүүхдийн өсөлт хөгжлийн хяналт, цэцэрлэгийн хяналтыг хийх бөгөөд дараах хүрээнд үнэлгээ хийнэ. Үүнд:

- амьдралын хэв маяг
- харилцах чадвар
- тоглох чадвар зэргийг үнэлж цэцэрлэгийн багш хяналтын хуудас бөглөнө. (Хавсралт4)

2. Бага, дунд, ахлах сургууль: анги дэвшин суралцах тохиолдолд тухайн сурагчийн амьдралын хэв маяг, нийгэм дэх оролцоо, бие махбодын үйл ажиллагаа, суралцах чадварын ерөнхий үнэлгээг ангийн багш хийн хяналтын хуудсыг бөглөж, мөн тухайн ангид элсэн орсноос хойш 2 сарын хугацаанд дасан зохицох, суралцахад шаардлагатай заавар, зөвлөмжийг бичиж тэмдэглэн бага ангийн багшаас дунд, ахлах ангийн багшид гэсэн шат дараалалтай хүлээлгэн өгнө. (Хавсралт 5)

Эрүүл мэнд, хөдөлмөр хамгааллын яамнаас баталсан стандартын дагуу хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн халамжийг дэмжихийн тулд **“Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн хөгжлийн онцлогийг үнэлэх үнэлгээний хуудас”²²⁵**-ыг дараах 5 чадварын хүрээнд тестээр үнэлдэг байна. Үүнд:

²²³ The board of education makes the final decision, and can legally deny access to the mainstream schools, citing inadequate accommodation and staff. Regular schools have no obligation to accommodate all children with disabilities.

²²⁴ Assesment sheet
https://www.pref.kochi.lg.jp/soshiki/060301/files/2014022600955/2014022600955_www_pref_kochi_lg_jp_upload_ed_attachment_108741.pdf

²²⁵ 発達障害児者のアセスメントツールの効果的使用と その研修 <https://www.mhlw.go.jp/file/06-Seisakujouhou->

1. Хяналтын тест

- WISC (Wechsler Intelligence Scale)- 6-16 насны хүүхдийн оюуны чадварыг үнэлдэг тест;
- WAIS (Wechsler Adult Intelligence Scale)- насанд хүрэгчдийн оюуны чадварыг үнэлдэг тест;
- K-ABC (Kaufman Assessment Battery)- хүүхдийн сэтгэл зүйн оношилгооны тест;
- The Tanaka Binet Intelligence test- зөвхөн Япон Улсад хэрэглэгддэг хүүхдийн хөгжлийн бэрхшээл, IQ хэмждэг тест;
- K type Development test- хүүхдийн хөгжлийн түвшин шалгадаг тест.

2. Амьдрах чадвар, зан төлөв

- SM (Social Maturity Scale)- нийгмийн амьдрах чадварын тест;
- Plangate- оюуны бэрхшээлтэй иргэдийн халамжийн нийгэмлэгийн үнэлгээний систем;
- Child Behavior Checklist- хүүхдийн зан үйлийн хяналтын хуудас (эцэг, эхийн);
- TRF(Child Behavior Checklist for Teachers)- хүүхдийн зан үйлийн хяналтын хуудас(багш нарын);
- SDQ (Strengths and Difficulties Questionnaire)- давуу тал болон сул талын асуулга.

3. Аутизмын спектрийн эмгэгийн чиг хандлага / шинж тэмдэг

- M-CHAT (Modified Checklist for Autism in Toddlers)- бага насны хүүхдийн аутизмыг шалгах жагсаалт;
- PARS (Pervasive Developmental Disorders Autism Society Japan Rating)- Японы Аутизмын нийгэмлэгийн түгээмэл хөгжлийн эмгэгийн үнэлгээ;
- CARS (The Childhood Autism Rating Scale)- хүүхдийн аутизмын үнэлгээний хуваарь;
- ADI-R (Autism Diagnostic Interview-Revised)- Аутизмын оношилгооны ярилцлага;
- ADOS (Autism Diagnostic Observation Schedule)- Аутизмын оношилгооны ажиглалтын хуваарь;
- PEP (Psychoeducational Profile)- Аутизм, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдэд зориулсан боловсролын оношилгооны тест.

4.ADHD/LD- (Attention-deficit/hyperactivity disorder/ learning disability)- анхаарал төвлөрөл/ сурах хөгжлийн бэрхшээл

- ADHD-RS (оношилгоо, хариу урвалын ADHD үнэлгээний хуваарь);
- Conners 3 ADHD үнэлгээний шатлалын Япон хувилбар;
- CAADID Насанд хүрэгчдийн ADHD оношилгооны ярилцлагын хэлбэрийн Япон хувилбар;
- CAARS Насанд хүрэгчдийн ADHD үнэлгээний Япон хувилбар;
- LD бэрхшээлд дүгнэлт гаргах судалгааны маягт.

5. Хөдөлгөөн

- DCDQ (Developmental Disorder Coordination Questionnaire)- хөгжлийн эмгэгийн зохицуулалтын асуулга;
- M-ABC2 (Movement Assessment Battery for Children)- Хүүхдэд зориулсан хөдөлгөөний үнэлгээ зэргээр үнэлгээ хийнэ.

АШИГЛАСАН ЭХ СУРВАЛЖ

- OECD: Special needs
<https://gpseducation.oecd.org/revieweducationpolicies/#!node=41752&filter=all>
- RTI International. Disabilities Inclusive Education Systems and Policies Guide for Low- and Middle-Income Countries. 2017. Anne M. Hayes and Jennae Bulat
https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK554622/pdf/Bookshelf_NBK554622.pdf
- UNESCO. Referral and Identification of Special Education Needs. 2020
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373657>
- ICF checklist for International Classification of Functioning, Disability and Health
<https://www.who.int/classifications/icf/icfchecklist.pdf>
- Module on Child Functioning: Questionnaires <https://data.unicef.org/resources/module-child-functioning/>
- National Center for Health Statistics, USA and Washington Group on Disability Statistics. WG Child functioning work group http://www.aitrs.org/sites/default/files/WG-UNICEF%20Inclusive%20Education%20Module_0.pdf
- Desta, M., Deyessa, N., Fish, I., Maxwell, B., Zerihun, T., Levine, S., ... Garland, A. 2017. Empowering preschool teachers to identify mental health problems: A task-sharing intervention in Ethiopia. *Mind, Brain, and Education*, Vol. 11, No. 1, 32-42.
- Shah, H., & Kumar, D. 2012. Sensitizing the teachers towards school mental health issues: An Indian experience. *Community Mental Health Journal*, Vol. 48, pp. 522-26.
- Law for the Welfare of Physically Disabled Persons
<https://www.ipss.go.jp/publication/j/shiryoku/no.13/data/shiryoku/syakaifukushi/970.pdf>
- Special needs education in Japan <https://education-profiles.org/eastern-and-south-eastern-asia/japan/~inclusion#School%20Organization>
- 発達障害児者のアセスメントツールの効果的使用と その研修
<https://www.mhlw.go.jp/file/06-S>
- Assesment sheet
https://www.pref.kochi.lg.jp/soshiki/060301/files/2014022600955/2014022600955_www_pref_kochi_lg_jp_uploaded_attachment_108741.pdf